

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію Крамара Юрія Вікторовича «Національно-культурна та релігійна політика урядів Польщі на Волині (1918 – 1939 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Дисертаційне дослідження Крамара Юрія Вікторовича присвячене актуальній проблемі, що переконливо обґрунтовано автором у вступі дисертації й автореферату. Поряд з науковою актуальністю згадана проблема має також політичну актуальність, оскільки, як стверджує автор у вступі, вже в міжвоєнний період на Волині прослідковувалися елементи так званої «гібридної війни Радянської Росії щодо Польщі».

Поділяємо переконання автора, що значний інтерес для дослідника представляє розвиток національно-культурного та релігійного життя на Волині в умовах посилення польської етнічної присутності, зростання впливів національних партій Східної Галичини й провокацій на радянсько-польському пограниччі. Відрадно, що аналізуючи національну політику урядів Польщі, здобувач поряд з дослідженням становища українців Волині не оминув увагою представників інших етнічних спільнот, зокрема поляків, євреїв, німців, чехів, росіян. В українській історіографії цій проблемі приділено недостатньо уваги й тому дослідження Юрія Крамара поряд з актуальністю відзначається науковою новизною.

Погоджуємося з автором, що комплексний порівняльний аналіз національно-культурного й релігійного становища, передусім українців і поляків, необхідний для розуміння трагічних подій на Волині у Другій світовій війні. Маємо на увазі Волинську трагедію 1943 р. Тому, ще раз слід підкреслити, що дисертація Юрія Вікторовича Крамара вирішує важливі питання вітчизняної історичної науки й політики.

У вступі рецензованої дисертації переконливо обґрунтовано актуальність, наукову новизну і практичне значення дослідження, визначено його мету і завдання, методологічні засади. Предметом дослідження в дисертації стали питання, які в минулому не отримали належного

об'єктивного висвітлення у вітчизняній історіографії. Поставлену в дисертації мету – здійснення комплексного аналізу національно-культурної і релігійної політики Польщі в західноволинських землях, а саме: її витоків, особливостей, механізмів реалізації тощо – дисертант досяг шляхом вирішення конкретних завдань, керуючись, при цьому, загальнонауковими принципами пізнання та користуючись конкретними методами історичного дослідження.

Погоджуємося зі здобувачем, що науковою новизною дисертації відзначаються ті розділи, в яких проаналізовано форми, методи та засоби реалізації польської державної політики щодо українців, євреїв, німців, чехів, росіян на території Західної Волині в міжвоєнний період. У цьому контексті заслуговує на увагу аналіз діяльності православних, римо-католиків, протестантів та юдеїв у Волинському воєводстві.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що у ній комплексно проаналізовано національно-культурне й релігійне життя на західноволинських землях під владою Польщі в 1921 – 1939 рр. Знайшли відображення в роботі основні його компоненти, як національна, освітня, культурна, релігійна політика польської влади, шкільництво національних меншин, основні форми культурно-мистецького життя, діяльність громадсько-культурних організацій і товариств тощо.

Історіографічний огляд проблеми, зроблений на належному науковому рівні, дозволив автору чітко окреслити коло питань, які потребують дослідження, і відповідно до того побудувати дослідницький процес. Погоджуємося з твердженням здобувача, що в українській історичній науці відсутнє комплексне дослідження проблеми. У підсумку історіографічного аналізу здобувачем з'ясовано прогалини у висвітленні згаданої теми, що й надалі малодослідженими залишаються проблеми пов'язані з національно-культурним та релігійним становищем євреїв, німців, чехів і росіян у Волинському воєводстві. Саме їм приділена особлива увага у рецензованій

дисертації, з акцентом на вирізнення нових підходів і оцінок міжконфесійних взаємин між єврейськими віросповідними громадами, протестантськими конфесіями, православною церквою й римо-католицьким костелом, що мав значну підтримку з боку держави.

В основу дисертації покладена ґрунтовна джерельна база: неопубліковані архівні матеріали, опубліковані документи, нормативно-правові акти, статистичні збірники, періодичні видання, мемуарна література тощо. Із документів архівного походження в роботі широко використані матеріали Архіву нових актів у Варшаві, Державного архіву Брестської області, Державних архівів Волинської, Тернопільської, Рівненської областей. Слід відзначити вміння дисертанта працювати з джерелами і літературою, виважено підходити до аналізу архівних документів, а також періодики, яка потребувала особливо критичного підходу. Схвалюю джерелознавчий аналіз маловідомих документів і матеріалів та запровадження їх в науковий обіг, що є, без сумніву, здобутком автора. Змістовний аналіз джерел дозволив Юрію Вікторовичу Крамару окреслити основні напрямки національно-культурно політики Польщі на Волині й розкрити механізми їх реалізації.

Позитивною стороною дослідження Юрія Вікторовича Крамара є детально подані унікальні й малознані в Україні факти про політичну та етносоціальну природу національної політики Польщі та її вплив на міжконфесійні процеси в країні.

У дисертації Юрія Вікторовича Крамара уточнено концептуальні підходи польських політичних сил до розв'язання національного питання у міжвоєнній Польщі; вплив зовнішньополітичних чинників на формування державної політики; механізм реалізації національно-культурної політики на регіональному рівні; відомості про громадсько-культурні, освітні та релігійні організації й товариства, що діяли в міжвоєнний період.

У роботі доведено об'єктивний характер позицій про еволюцію національної політики Польщі, яка значною мірою залежала від зовнішніх

чинників. Зроблено, загалом, вірні висновки, що упродовж усього міжвоєнного періоду постійно зростала напруженість у польсько-українських відносинах, які були домінантними у міжнаціональних стосунках на Волині. Погоджуємося із автором, що використання владних механізмів спрямовувалося виключно на посилення польського елемента в регіоні. Цій меті були підпорядковані зусилля не лише цивільної влади, а військових частин, які були розташовані на західноволинських землях.

Основні результати і теоретичні положення докторської дисертації Юрія Вікторовича Крамара викладені у вступі, чотирьох розділах і висновках. Висновки дисертації дають вичерпні відповіді на завдання, поставлені у вступі. Сформульовані у дисертаційному дослідженні висновки є, на наш погляд, достовірними і повними, свідчать про наукову новизну і практичну значимість роботи. З висновками своїх досліджень Юрій Вікторович Крамар ознайомив широку наукову громадськість, беручи участь у науково-практичних конференціях. Опубліковані результати дослідження допомагають краще зрозуміти низку суперечливих аспектів історії національної політики Польщі в досліджуваний період. Наукові здобутки дослідника відображені в 51 публікації. Із них монографія і 26 статей у фахових виданнях, зокрема в п'ятих закордонних наукових збірниках.

Отже, дисертація Юрія Вікторовича Крамара є самостійною і завершеною працею, яка присвячена розв'язанню актуальної наукової проблеми. Її основні результати, відбиті в авторефераті та наукових працях, є суттєвим внеском у дослідження історії національної політики міжвоєнної Польщі й сприятимуть, на наш погляд, розв'язанню конкретних практичних завдань державного будівництва на сучасному етапі.

Поряд з тим, оцінюючи дисертацію Юрія Вікторовича Крамара загалом позитивно, необхідно внести деякі уточнення і побажання. Нам видається недостатньо висвітленою роль польських товариств у реалізації державної політики на Волині, зокрема в українському питанні. Тут маємо на увазі

передусім напіввійськові організації польських осадників, які нерідко виступали знаряддям колонізаційної політики польських властей особливо в 1938 – 1939 рр. – після відставки волинського воєводи Генріка Юзевського й призначення на цю посаду Александра Гауке-Новака. Політика «зміцнення польськості», яку проводили військові й цивільна влада Польщі в Західній Україні, знайшла активну підтримку з боку місцевих поляків, які, незважаючи на свою малочисельність, виступали організованою силою на Волині.

По-друге, вважаємо за доцільне використання в роботі документів Центрального військового архіву в Варшаві-Рембертові. У другій половині 1930-х років вплив військових був визначальним й у сфері національних відносин, зокрема у зоні дислокації військового корпусу, до якого входило Волинське воєводство.

По-третє, в огляді історіографії автор згадує всіх фахових дослідників, праці яких були дотичними до теми дослідження. Однак вважаємо, що треба було акцентувати увагу на конкретний внесок авторів у розробку досліджуваної теми і більш критично оцінити їх науковий доробок, а також глибше прослідкувати сучасні тенденції в українській, польській та російській історіографіях.

До того ж, на с. 32 дисертації в огляді історіографії автор, зокрема, зазначає, що «глибшого вивчення потребує діяльність греко-католицької церкви на західноволинських землях у міжвоєнний період». Кінець цитати. Вважаємо, що цій проблемі та проблемі поширення неоунії в Західній Україні треба було присвятити окремий підрозділ дисертації, оскільки для широкого загалу вони й надалі залишаються невідомими.

Насамкінець, роль римо-католицької церкви не зовсім вписується в канву урядової політики, як це зазначено в темі дисертації. Однак, погоджуємося, що римо-католицька церква нерідко виступала інструментом в політиці уряду чи, можливо, навпаки?

Зазначимо, що висловлені побажання і зауваження не є принциповими, оскільки лише відтворюють наше бачення проблеми.

У цілому, незважаючи на зауваження, докторська дисертація Юрія Вікторовича Крамара виконана на належному рівні, заслуговує на високу оцінку як самостійна та оригінальна праця. Зміст дисертації викладено у логічній послідовності. Науково-довідковий апарат оформлено відповідно до вимог ДАК України. Основні положення та висновки дисертації викладено та обговорено на міжнародних колоквиумах та конференціях. Поставлені дисертантом цілі й завдання виконано. Автореферат розкриває методи дослідження й відображає основний зміст дисертації. Положення і висновки рецензованої дисертації з достатньою повнотою висвітлені у публікаціях автора. Все це дає підстави говорити про автора дисертації як сформованого дослідника, який володіє необхідним історичним інструментарієм і навиками науково-дослідницької роботи.

Вважаю, що дослідження Юрія Вікторовича Крамара «Національно-культурна та релігійна політика урядів Польщі на Волині (1918 – 1939 рр.)» є завершеною науковою працею, цілком відповідає вимогам ДАК України, що висуваються до докторських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри історії слов'ян
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,
доктор історичних наук, професор

В. Л. КОМАР

